

Parlamentní volby na Islandu 2009: historické vítězství levice

The 2009 Parliamentary Election in Iceland: The Historical Triumph of the Left

Pavel Maškarinec (maskarinec@centrum.cz)

Abstract

This article deals with the election to the Icelandic parliament (Alting) held on the 25th April 2009. This election were interesting for four reasons. Firstly, the Independence Party, the most successful Icelandic party ever, achieved its worst results since 1923. Secondly, for the first time in history the two left-wing parties, the Social Democratic Alliance and the Left-Greens had obtained majority of votes and seats and set up majority government. Thirdly, the Liberal Party after ten years fell out of the parliament, and fourthly, new party—Civic Movement entered parliament and confirmed the shift of the Icelandic electorate to the left.

Keywords

Iceland; Alting; elections; political parties; party system

Úvod

Dne 25. dubna 2009 se na Islandu konaly parlamentní volby do jednokomorového parlamentu (Alting). Předčasné volební klání se uskutečnilo v polovině funkčního období, tři měsíce poté, kdy 26. ledna 2009 rezignoval pod tlakem silných pouličních protestů koaliční kabinet konzervativní Strany nezávislosti (Sjálfstæðisflokkurinn, SF) a sociálnědemokratického Spojenectví (Samfylkingin, S). Výsledek předčasných voleb, k nimž Island dovedla menšinová vláda sociálních demokratů a Levicového hnutí – zelená alternativa (Vinstrihreyfingin – grænt framboð, VG), lze označit za „volební zemětřesení“, které překreslilo politickou mapu Islandu. Pro SF, vítěze voleb 2007 a historicky nejsilnější islandskou stranu, skončilo volební klání drtivou porážkou. Konzervativci získali 23,70 % hlasů a dosáhli nejhoršího volebního výsledku v historii. Vítězem voleb se stali sociální demokraté, kteří obdrželi 29,79 % hlasů a mezi vítěze voleb se zařadila i druhá z vládních stran. Podpora VG vystoupila na 21,68 % a strana si udržela postavení třetí islandské formace. Posun islandského elektorátu doleva dokumentuje i z historického hlediska přelomový společný výsledek S a VG. Strany levicového spektra dokázaly poprvé v historii islandských voleb překročit nadpoloviční hranici hlasů i mandátů, zajišťující středolevicové vládní koalici většinu v Altingu. Celkový propad středopravice nedokázal zastavit ani tříprocentní nárůst podpory Pokrokové strany (Framsóknarflokkurinn, FSF) – koaličního partnera SF z let 1995–2007, a neúspěch pravice zdůraznil výsledek Liberální strany (Frjálslyndi flokkurinn, FF), která po deseti letech ztratila parlamentní zastoupení. Změny na politické scéně dovršil úspěch Občanského hnutí (Borgarahreyfingin, BH), jednoho ze dvou neparlamentních subjektů vzniklých v průběhu protivládních protestů. BH získalo 7,22 % hlasů a poprvé od roku 1999 se podařilo novému subjektu vstoupit na půdu Altingu.

Volební systém

Volební systém pro volby do Altingu vychází z pravidel poměrného zastoupení vázaných kandidátních listin s vyrovnávacími mandáty. V současnosti (od roku 2003) je pro volební účely území Islandu rozděleno do šesti volebních obvodů, jejichž velikost se pohybuje v rozmezí 8–10 mandátů.¹ K rozdělování mandátů dochází na dvou úrovních. V první fázi se rozděluje 54 (z celkových 63) mandátů na úrovni jednotlivých volebních obvodů. Pro přepočítání hlasů na mandáty na úrovni volebních obvodů je využitán d'Hondtův volební dělitel (dělí se číselnou řadou 1, 2, 3, 4, ...) bez využití omezovací klauzule. Při vlastním hlasování disponují voliči několika možnostmi:

- a) mohou odevzdat svůj hlas celé kandidátce;
- b) provádět změny na kandidátce (označením kandidátů čísly 1, 2, 3, ... mohou stanovit jimi preferované pořadí kandidátů);
- c) vyškrtnout vybrané kandidáty.

Mandát následně získávají kandidáti dle počtu získaných hlasů. Voliči nicméně disponují možností změny pouze v rámci kandidátní listiny jednoho politického subjektu. Následného rozdělování devíti vyrovnávacích mandátů, jehož cílem je na celostátní úrovni snížit disproporcionalitu volebních výstupů, se účastní pouze politické subjekty, které překročí 5% celostátní omezovací klauzuli. Rozdělování vyrovnávacích mandátů probíhá metodou nejvyššího průměru. V tomto případě se počet hlasů daného subjektu vydělí počtem mandátů, které daný subjekt získal při rozdělování v první fázi na úrovni volebních obvodů, zvýšeným o 1, 2, 3, ... (dle mandátu, jenž má být přidělen).² Mandát následně obdrží politický subjekt s nejvyšším průměrem, resp. volební kandidátka tohoto subjektu v daném volebním obvodu (Act Concerning Parliamentary Elections to the Althing No. 24 from 16 May 2000; Kosning.is).

¹V roce 2003 byly všechny volební obvody devítimandátové. Ke změně došlo před volbami 2007, vzhledem k vysokému nepoměru mezi počtem hlasů nutných pro získání mandátů v jednotlivých obvodech (srov. Hagstofa Íslands, 2004, s. 5). Počet mandátů ve volebním obvodu Norðvesturkjördæmi byl snížen na osm a počet mandátů v obvodu Suðvesturkjördæmi zvýšen na deset.

²Ve volebních obvodech Norðvesturkjördæmi, Norðausturkjördæmi a Suðurlkjördæmi je přidělován jeden vyrovnávací mandát a v obvodech Suðvesturkjördæmi, Reykjavíkurborgkjördæmi suður a Reykjavíkurborgkjördæmi norður dva vyrovnávací mandáty.

Vývoj po volbách 2007 a cesta k předčasným volbám

Výsledek parlamentních voleb 2007 přinesl na Island po dvanácti letech obměnu koaličního modelu. Stávající pravostředová koalice SF a FSF disponovala po volbách většinou jednoho mandátu, nicméně právě těsnou většinou obou stran označil premiér a předseda SF Geir Hilmar Haarde za hlavní důvod přerušení koaliční spolupráce s FSF. Po ukončení jednání s FSF oslovil Haarde s nabídkou k zahájení koaličních rozhovorů předsedkyní nejsilnější opoziční strany S Ingibjörg Sólrún Gísladóttir, když tento krok zdůvodnil s odkazem, že stranické programy SF a S jsou si bližší než programy SF a VG (srov. Maškarinec, 2007, s. 205–206; Hardarson a Kristinsson, 2008, s. 376). Složení vládní koalice, v níž zasedly liberálně-konzervativní SF a sociálnědemokratické S, přitom z pohledu islandské koaliční praxe nepředstavovalo výraznější anomálii a znamenalo obnovení koaličního modelu, použitého na Islandu naposledy v letech 1991–1995 (srov. Hardarson a Kristinsson, 2008, s. 376).

Rok po parlamentních volbách zasáhla Island globální finanční krize. Její dopady vedly ve druhé polovině roku 2008 k pádu předních bank a zhroutil islandské koruny. Bankrot islandské ekonomiky podlomil důvěru veřejnosti v kabinet SF-S a především SF, vedoucí islandské vlády od roku 1991, a podnítil dlouhodobé protivládní protesty. Demonstrace, trvající nepřetržitě od poloviny října, vyvrcholily 21. ledna, kdy se před budovou parlamentu uskutečnil největší protest od demonstrací proti vstupu Islandu do NATO v roce 1949. Demonstranti trvali na odstoupení vlády a vypsaní předčasných voleb a jejich požadavky podpořil i předseda největší opoziční strany VG Steingrímur J. Sigfússon. Konečné rozhodnutí o osudu vlády padlo 26. ledna, kdy premiér Haarde předal rezignaci prezidentu Grímssonovi a ukončení koaliční spolupráce se sociálními demokraty odůvodnil snahou S získat premiérský post pro ministryni sociálních věcí Jóhannu Sigurðardóttir.

Ihned po pádu vlády se prezident Grímsson sešel se zástupci parlamentních stran k diskuzím o podobě nové vlády. Předseda VG Sigfússon navrhl zformování „národní vlády“ všech parlamentních stran a k tomuto modelu se klonili i premiér Haarde a předseda FF Guðjón A. Kristjánsson. Tomuto řešení ale stál od počátku v cestě spor konzervativců a sociálních demokratů o premiérský post, protože Haarde nadále požadoval tento post pro SF. Následně předložila předsedkyně S Gísladóttir návrh na vytvoření menšinové vlády s VG, podpořené v parlamentu FSF, případně menšinové vlády S podporované VG a FSF, v jejímž čele by stanula Sigurðardóttir jako nejpobulárnější ministryně odstupující vlády. Rozhovory mezi S a VG byly ukončeny 1. února, kdy lídři S a VG oznámili uzavření koaliční dohody a termín voleb stanovený na 25. dubna.

Celkové výsledky voleb 2009

Oficiální výsledky předčasných voleb do Altingu byly vyhlášeny nedlouho poté, co se v sobotu 25. dubna 2009 večer uzavřely volební místnosti. Výsledek voleb výrazně proměnil politickou mapu Islandu a jejich výstupy přinesly několik historických rekordů. Zisk 23,70 % hlasů pro SF znamenal nejhorší volební výsledek strany od roku 1923, kdy se konzervativci účastní voleb. Poprvé po 86 letech SF nedokázala zvítězit ve volbách, teprve podruhé poklesla její podpora pod 30% hranici a ve srovnání s rokem 2007 ztratili konzervativci třetinu hlasů i mandátů. SF vládnoucí nepřetržitě od roku 1991 tak tvrdě pocítila dopady ekonomických potíží Islandu, a zapomenuty byly ekonomické úspěchy země dosažené pod jejím vedením až do krachu islandské ekonomiky v roce 2008.³ Voleb se zúčastnilo 85,10 % oprávněných voličů, a přestože zaznamenala volební účast oproti roku 2007 (83,62 %) mírný nárůst, jednalo se o třetí nejnižší účast po druhé světové válce. Volby současně přinesly rekordní nárůst zastoupení žen, jejichž počet vzrostl na 27 (42,9 %).

Výsledek sociálních demokratů, kteří navýšili svojí podporu o 3,03 % na 29,79 % hlasů a dokázali jako první levicová strana zvítězit v islandských volbách, potvrdil, že se S podařilo úspěšně etablovat jako jedné ze dvou hlavních stran systému. Na druhé straně sociální demokraté nepřekonali historicky nejlepší výsledek z roku 2003 (30,95 %) a vzhledem k alternativě, ztělesňované pro radikálněji levicově

³Island zažil období ekonomického růstu po celé vládní období SF-FSF v letech 2003–2007 (srov. Hagstofa Íslands, 2009, s. 10).

zaměřené voliče VG, se zřetelně ukázalo, že mobilizační potenciál S pravděpodobně výrazněji nepřekračuje tuto hranici. Na druhé straně právě expanze radikálně levicového VG umožnila historické vítězství levice a získal 51,47 % hlasů, proměněný v 34 z 63 mandátů (53,97 %), nabídl stranám levicového spektra poprvé v historii možnost vytvořit vládu bez účasti pravicových stran. Nárůst podpory VG, která v letech 1999 a 2003 nedokázala překročit 10% hranici, se v roce 2009 zastavil až na 21,68 %. To představovalo nárůst o 7,33 % ve srovnání s rokem 2007, přičemž ve srovnání s volbami 1999 a 2003 se počet voličů VG zvýšil dokonce více než dvaapůlkrát a VG si udrželo postavení třetí islandské strany, na němž nahradilo po volbách 2007 FSF.

Mírné oživení zaznamenala ve volbách FSF, v minulosti druhá islandská strana a koaliční partner SF z let 1995–2007. FSF obdržela 14,8 % hlasů, dokázala zastavit výrazný úbytek voličů z roku 2007, kdy se získáním 11,72 % hlasů dosáhla nejhorsího volebního výsledku od zavedení všeobecného volebního práva v roce 1915, a její výsledek ukázal na jistou regeneraci mobilizačního potenciálu strany. Nárůst podpory FSF lze připsat několika faktorům. Jako hlavní lze uvést opoziční postavení strany a možnost vymezit se vůči vládní koalici SF-S, čímž strana dokázala vystoupit ze stínu dvanáctileté koaliční spolupráce s konzervativci, díky níž došlo v předchozím období k zastření charakteristického politického profilu FSF (Hardarson a Kristinsson, 2008, s. 373). Mezi dalšími faktory je možné zmínit podporu adresovanou FSF přechodné menšinové vládě S-VG, definitivní příklon strany k podpoře vstupu do EU a opominout nelze ani vyřešení vnitrostranických sporů.⁴ I přes celkové zlepšení volebního výsledku ovšem FSF dosáhla druhého nejhorsího výsledku v historii (v roce 1916 strana získala 12,9 % hlasů) a i její výsledek dokládá celkový odklon islandského elektorátu od středopravicových stran, protože valnou část pravicových voličů, kteří opustili SF, nedokázala získat středová FSF, ale levicové strany.

Naprostou porážkou skončily volby pro posledního zástupce pravicového tábora. Liberálové ztratili dvě třetiny voličů z roku 2007 a získali pouhých 2,22 % hlasů, což znamenal, že nejmenší parlamentní strana ztratila po deseti letech parlamentní zastoupení. Ukázalo se, že FF založená jako monotematicky protestní formace zaměřená proti systému státních kvót na rybolov (Kopeček, 2003, s. 129), prosazující v ekonomické oblasti především liberální řešení, neměla ve změněném prostředí šanci uspět. Neúspěchem přitom v minulosti skončila snaha rozšířit ideový profil strany o téma imigrace (po vzoru skandinávských krajně pravicových stran), vedoucí před volbami 2007 ke stranickému rozkolu (srov. Maškarinec, 2007, s. 200–201).

Na rozdíl od voleb 2007, do nichž vstoupil pouze jeden neparlamentní subjekt, kandidátní listiny do voleb 2009 předložily dvě nové formace, vzniklé jako výraz několikaměsíčních protivládních protestů. Již předvolební průzkumy naznačovaly strmý růst podpory BH a předpovídaly, že by po deseti letech mohlo dojít ke vstupu nového subjektu na půdu Altingu (srov. Capacent Gallup, 2009, s. 4). Konečný výsledek BH (7,22 % hlasů a čtyři mandáty) předčil i poslední odhad preferencí a BH nahradilo ve stranickém spektru FF. Druhý z neparlamentních subjektů, Demokratické hnutí (Lýðræðishreyfingin, LH), nedokázal v průběhu kampaně oslovit větší počet příznivců a se získáním 0,59 % hlasů zůstal hluboko v poli poražených. Z celkového hlediska se počet parlamentních subjektů nezměnil, ale přesuny hlasů mezi stranami dosáhly jedné z nejvyšších úrovní v historii islandských voleb, což demonstruje rekordní ztráta konzervativců mezi volbami, dosahující 12,95 % hlasů.

Teritoriální podpora politických stran

Pokud při analýze sestoupíme na úroveň volebních obvodů, kde primárně probíhá přidělování mandátů, můžeme konstatovat, že z geografického hlediska nepatří Island mezi země, pro něž je typické rovnoměrné rozložení volební podpory. Skutečnost, že volby do Altingu v roce 2009 byly již třetí, poté co došlo na Islandu v roce 2003 ke změně hranic volebních obvodů, současně nabízí možnost sledovat teritoriální rozložení podpory a její stabilitu v nově definovaných hranicích.⁵

⁴V polovině ledna se uskutečnil mimořádný kongres FSF, kde byl novým předsedou strany, po v listopadu odstoupivším Guðni Ágústssonovi, zvolen teprve třiatřicetiletý člen městské rady v Reykjavíku Sigmundur Davíð Gunnlaugsson.

⁵Více k analýze teritoriální podpory islandských stran ve volbách 2007 viz Maškarinec, 2007, s. 202–204.

Tabulka 1: Výsledky voleb do Altingu v letech 2007 a 2009

Strana	2007			2009			Rozdíl 2007–2009		
	Hlasy	% hlasů	Mandáty	Hlasy	% hlasů	Mandáty	Hlasy	% hlasů	Mandáty
S	48 743	26,76	18	55 758	29,79	20	7 015	3,03	2
SF	66 754	36,65	25	44 369	23,7	16	–22 385	–12,95	–9
VG	26 136	14,35	9	40 580	21,68	14	14 444	7,33	5
FSF	21 350	11,72	7	27 699	14,8	9	6 349	3,08	2
BH	–	–	–	13 519	7,22	4	13 519	7,22	4
FF	13 233	7,26	4	4 148	2,22	0	–13 233	–5,04	–4
LH	–	–	–	1 107	0,59	0	1 107	0,59	–
IH	5 953	3,27	0	–	–	–	–	–	–
Celkem	182 169	100	63	187 180	100	63	5 011	–	–

Zdroj: Kosning.is.

Volební propad konzervativců, zaznamenaný na celostátní úrovni, se projevil i na úrovni volebních obvodů. SF ztratila hlasy i mandáty ve všech šesti obvodech, zvítězila pouze v jediném (Norðvesturkjördæmi), zatímco v roce 2007 triumfovala ve všech šesti obvodech, a pouze ve dvou překročila úroveň celostátní podpory; v obvodech Suðvesturkjördæmi (27,64 %) a Suðurkjördæmi (26,23 %). Ztráty konzervativců v jednotlivých obvodech se pohybovaly v rozmezí 6,12–16,05 %, přičemž nejcitelněji se pokles podpory SF promítl na urbanizovaném jihozápadě ostrova a v hlavním městě Reykjavíku. Ve třech zde ležících obvodech strana přišla o nejméně 15 % hlasů a ani v jednom ze zdejších obvodů nedokázala překonat 30% hranici. V minulých volbách to přitom byly právě obvody Suðvesturkjördæmi, Reykjavíkurkjördæmi suður a Reykjavíkurkjördæmi norður (v roce 2007 rovněž Suðurkjördæmi), kde SF překračovala 35% hranici. Konzervativci navíc nedokázali zvítězit ani ve své tradičně baště, obvodu Suðvesturkjördæmi, kde v roce 2007 obdrželi 42,64 % hlasů. Stejně jako ve volbách 2003 a 2009 se potvrdilo, že nejslabší voličskou podporou disponuje SF na severu ostrova. Paradoxně právě obvod Norðvesturkjördæmi byl jediným, kde konzervativci dokázali zvítězit co do počtu hlasů (22,93 %), nicméně po přidělení vyrovnávacího mandátu zvítězilo v tomto obvodu VG. Ve druhém ze severně ležících obvodů Norðausturkjördæmi klesl zisk SF až na 17,46 % hlasů.

Odklonu voličů od SF dokázali pouze částečně využít sociální demokraté. Zatímco při svém prvním vystoupení ve volbách 1999 nedokázalo S zvítězit v žádném z obvodů a vítězství ve dvou obvodech v roce 2003 se ukázalo pouze přechodným, když volby 2007 byly znovu ve znamení dominance SF ve všech obvodech, volební výsledek sociálních demokratů v roce 2009 přinesl straně vítězství ve čtyřech ze šesti obvodů a v součtu poprvé v historii vítězství levicové strany ve volbách, a to i přesto, že se zisk S výrazněji nelišil od roku 2007. Pouze mírný nárůst podpory se odrazil i v počtu mandátů. Sociální demokraté neztratili mandáty v žádném z obvodů, ale k 18 mandátům z roku 2007 dokázali přidat pouhé dva, čímž vyrovnali svůj nejlepší výsledek z roku 2003. Z hlediska teritoriální podpory dosáhlo S nárůstu podpory ve všech obvodech (1,21–3,94 %) a na rozdíl od roku 2007 a stejně jako v roce 2003 se straně podařilo ve třech obvodech překročit hranici 30 % hlasů. Na úrovni obvodů lze v případě S nalézt jednoznačný vzorec dokládající výraznou stabilitu územní podpory strany. Nejsilnější podporou sociální demokraté disponují v Reykjavíku a obvodu Suðvesturkjördæmi. Právě zde dokázalo S v letech 2003 a 2009 překonat 30% hranici a i výsledek v roce 2007 vykazoval v těchto obvodech nadprůměrných hodnot a blížil se této úrovni. Naproti tomu průměrných zisků dosáhlo S ve všech trojích volbách v obvodu Suðurkjördæmi a nejslabší výsledky, přibližující se 20% hranici, sociální demokraté pravidelně zaznamenávají v severně ležících obvodech Norðvesturkjördæmi a Norðausturkjördæmi (v roce 2009 v obou 22,73 % hlasů).

K vítězům voleb lze jednoznačně zařadit VG. Navýšení voličské podpory VG o 7,33 % hlasů mělo z teritoriálního hlediska základ na celém území. VG získalo více hlasů ve všech volebních obvodech, nárůst voličské přízně strany se pohyboval mezi 5,85 a 10,13 % a v jeho důsledku dokázala strana navýšit počet mandátů v pěti ze šesti obvodů. Nejlepšího výsledku (29,69 %) a současně nejvyššího nárůstu (10,13 %) dosáhlo VG ve volebním obvodu Norðausturkjördæmi, kde výsledek strany výrazně zastínil zisky v dalších obvodech. Úspěch VG tomto v obvodu lze připsat kandidatuře předsedy strany Sigfússoona, tradičně stojícího v čele kandidátky ve svém rodném regionu. Silnou podporou disponuje

VG rovněž ve druhém ze severně ležících obvodů Norðvesturkjördæmi a obou reykjavíckých obvodech. Naproti tomu slabších výsledků dosahuje VG v obvodech Suðvesturkjördæmi a Suðurborgar kjördæmi, kde v roce 2009 VG nepřekročilo 20% hranici. Skutečnost, že si VG bezpečně udrželo pozici třetí islandské strany, získané v roce 2007 na úkor FSF, ještě podtrhuje zjištění, že VG dokázalo FSF porazit na severu ostrova, tradiční baště FSF. Příklon islandských voličů k levici se tak projevil nejen v urbanizovaných oblastech na jihozápadě ostrova, ale i v severních agrárnějších oblastech. Vysoké ztráty pravicových voličů, zaznamenané konzervativci a liberály, nedokázala z velké části přetáhnout na svou stranu centristická FSF, ale právě radikálně levicové VG. Výše popsané rozložení volební podpory VG ve volbách 2009 lze identifikovat i ve volbách 2003 a 2007 (při započtení celkově nižších zisků strany) a podobně jako v případě sociálních demokratů i teritoriální rozložení podpory druhé z levicových stran vykazuje výraznou stabilitu.

Volební výsledek druhé ze stran středopravicového tábora FSF ukázal na částečné obnovení jejího elektorátu. FSF mírně navýšila přízeň voličů ve všech volebních obvodech (0,70–4,37 %), avšak expanzi VG na úkor FSF lze nejlépe ukázat na srovnání výsledků voleb 2003 a 2009. Zatímco podpora VG na úrovni obvodů stoupla o 11,16–15,56 %, FSF navýšila zisky v pouze jediném obvodu (0,85 %) a ve všech dalších ztratila (–1,64 až –7,50 %). FSF se navíc ani vzdáleně nepřiblížila výsledku z roku 2003, kdy zvítězila v obvodu Norðausturkjördæmi se ziskem 32,77 % hlasů, v letech 2007 a 2009 zde obdržela 24,57 %, resp. 25,27 % hlasů. I nadále ovšem FSF dosahuje nejlepších výsledků na severu a jihovýchodě ostrova, kde v roce 2009 překročila, nebo se těsně přiblížila 20% hranici voličské podpory, zatímco na více urbanizovaném jihozápadě a v Reykjavíku se podpora strany, i přes mírný vzestup oproti volbám 2007, pohybuje na 10% hranici. I tento mírný vzestup ale straně pomohl dosáhnout v obou reykjavíckých obvodech na jeden mandát.

Největší porážku přinesly volby nejmenší z parlamentních stran. Liberálové získali na celostátní úrovni 2,22 % hlasů a v jednotlivých obvodech ztratily 3,88–8,31 %. Nejsilnější podporu si FF udržela v obvodu Norðvesturkjördæmi, kde kandidoval předseda strany Kristjánsson (5,28 %) ale právě zde strana ztratila 8,31 % hlasů a tedy i naději na zisk alespoň minimálního parlamentního zastoupení. V dalších obvodech podpořilo liberály pouze minimum voličů, v obvodu Suðurborgar kjördæmi 3,11 % a ve zbývajících obvodech nepřekročila FF 2% hranici a po deseti letech byla jako parlamentní strana vystřídána BH.

Zatímco první z nových stran LH získalo ve volbách 0,59 % hlasů a lepších výsledků nedosáhlo v žádném z obvodů, druhý z nově kandidujících subjektů BH obdržel 7,22 % hlasů a i v jeho případě lze identifikovat nerovnoměrné rozložení podpory. BH dosáhlo největších úspěchů v Reykjavíku a obvodu Suðvesturkjördæmi, kde se přiblížilo 10% hranici, zatímco na severu ostrova jeho podpora výrazněji nepřekročila 3 % a naprázdno zde vyšlo BH rovněž při přidělování mandátů.

Z hlediska celkového srovnání voličské podpory jednotlivých stran potvrdily volby 2009 přetrvávající, i když částečně narušenou, důležitost „urbánně-rurální tenze“ (srov. Kopeček, 2003, s. 132).⁶ V případě sociálních demokratů zůstala zachována výrazně vyšší míra podpory, již strana tradičně dosahuje na více urbanizovaném jihozápadě ostrova. Naprosto opačným vzorcem voličské podpory naproti tomu disponuje zástupce druhé strany této tenze FSF, jejíž vznik byl spojen s ochranou zájmů periferie – bojem za obranu zájmů rybářů a malých zemědělců na severu a východu ostrova (Hardarson, 2002, s. 152; Kopeček, 2003, s. 120). I přes následný posun FSF k liberálnější identitě v důsledku oslabení konfliktní linie město–venkov (Kopeček, 2003, s. 132–133) si strana nadále udržuje nejsilnější postavení v těchto oblastech, zatímco na jihozápadě ostrova dosahuje výrazně nižších úspěchů. Stejným vzorcem podpory jaký lze identifikovat u sociálních demokratů disponovala až do voleb 2007 i SF. Propad konzervativců ve volbách 2009 byl ovšem nejvyšší právě na urbanizovaném jihozápadě ostrova, kde strana v minulosti dosahovala nejsilnějších zisků a výrazně přiblížil zisky SF v obou oblastech.

⁶Podle Terranovy (2005, s. 288–289) došlo na Islandu k oslabení významu třídního hlasování na úkor faktorů, jako je rozdělení na urbanizovanější jihozápad ostrova a agrárnější sever a východ ostrova. Podobně Kopeček při analýze problematiky islandských konfliktních linií (cleavages) zdůrazňuje, že na Islandu nikdy nehrála klíčovou roli sociálně-ekonomická pravolevá osa (srov. Kopeček, 2003, s. 131–133). Podle Hardarsona jsou nicméně pravolevá ideologická dimenze a třídní hlasování, i přes svůj nižší význam než mají tyto faktory v dalších skandinávských zemích, nejdůležitější pro rozhodování islandských voličů (srov. Hardarson, 2002, s. 111–112).

Naproti tomu VG představuje z hlediska teritoriálního rozložení volební podpory v islandském politickém spektru jistou výjimku, když dosahuje vyšší podpory jak v hlavním městě Reykjavíku tak v méně urbanizovaných oblastech na severu ostrova. Tuto anomálii lze vysvětlit na jedné straně podporou levicových voličů v Reykjavíku a na druhé straně popularitou předsedy VG na severu ostrova ve spojení s vysokým důrazem kladeným VG na oblast životního prostředí, která má odezvu mezi voliči v severních oblastech, odmítajících plány na využití neobydlených a neporušených přírodních území pro rozvoj vysoce energeticky náročných průmyslových sektorů (srov. Maškarinec, 2007, s. 200; Hardarson a Kristinsson, 2008, s. 374). Rozložení podpory BH do velké míry kopíruje vzorec zaznamenaný u sociálních demokratů a znovu potvrzuje, že ani vstup nové strany do systému výrazněji nenarušil přetrvávající důležitost urbánně-rurální tenze pro rozhodování islandských voličů. Navzdory přesunům hlasů mezi jednotlivými stranami zůstal vzorec voličské podpory z let 2003 a 2007 do velké míry zachován i v roce 2009, s jedinou výjimkou představovanou SF, za níž ovšem stál dramatický pokles podpory konzervativců.

Povolební vývoj a formování vlády

Výsledek voleb jednoznačně předurčil směr sestavování nové vlády. Největší spor mezi S a VG od počátku představovala otázka vstupu Islandu do EU. Sociální demokraté požadovali okamžité zahájení přístupových jednání s EU a vypsání referenda o vstupu do EU jako nejdůležitějšího opatření k ochraně islandské ekonomiky, což VG důrazně odmítalo. Složitá jednání o této otázce byla uzavřena 5. května, kdy S a VG prezentovaly uzavření dohody, na jejímž základě bylo konečné rozhodnutí, zda zahájit přístupová jednání s EU, ponecháno na hlasování parlamentu. S a VG 10. května oznámily úspěšné završení koaličních rozhovorů, ve stejný den byla koaliční dohoda předložena prezidentu Grímssonovi a po setkání s prezidentem představily koaliční strany vládní program veřejnosti.⁷

Závěr

Výsledek předčasných voleb do islandského parlamentu přinesl narušení trendu stabilizace islandského systému politických stran, k němuž docházelo, i přes jisté proměny v síle jednotlivých politických stran (srov. Hardarson a Kristinsson, 2001; Hardarson a Kristinsson, 2004; Maškarinec, 2007) od jeho částečné proměny na konci 90. let. Tehdy došlo k integračním pokusům na leviči, jež vyústily ve vznik S a VG a do velké míry stabilizovaly levý střed a leviči politického spektra rozdělený v 80. a 90. letech do několika vzájemně si konkurujících formací (srov. Kopeček, 2003, s. 127–129). Z hlediska postavení politických stran a jejich role v systému představovala nejdůležitější mezník historická porážka SF zastávající až do voleb 2009 v systému roli dominující strany. Konzervativci zaznamenali nejhorší výsledek od roku 1923, poprvé odešli z voleb poraženi a teprve podruhé poklesla jejich podpora pod 30 %.

Zatímco vznik S v roce 1999 znamenal podle islandských politologů Hardarsona a Kristinssona (2008, s. 373) počátek éry bipolarismu konzervativců a sociálních demokratů, usnadněné erozí elektorátu FSF (do roku 1999 druhé strany v systému), výsledek voleb 2009 a propad SF přinejmenším do dalších voleb narušil toto směřování. SF si i přes výrazné oslabení dokázala udržet alespoň postavení druhé strany v systému, nicméně nárůst podpory VG, které mělo podle předvolebních průzkumů dokonce předstihnout konzervativce, dosáhl takové míry, že narušil tendenci směřování systému k bipolaritě. Bylo to přitom právě VG, kdo nejvíce profitoval z posunu islandského elektorátu doleva a v předvolebních průzkumech dokonce soutěžil o vítězství ve volbách se sociálními demokraty. Transformaci a přeskupení stranického systému vyjadřující posun islandského elektorátu doleva pouze dokonala výměna páté strany systému dříve reprezentované středopravicovou FF za spíše levostředové BH.

Ani odklon voličů od středopravicových stran, pro nějž lze jako nejdůležitější faktor uvést kolaps islandské ekonomiky, za jehož hlavního viníka byla označena od roku 1991 vládnoucí SF jako nosi-

⁷V čele kabinetu stanula Jóhanna Sigurðardóttir, která se na konci března stala novou předsedkyní S. Ve stejné době se konal rovněž kongres SF, kde byl novým předsedou strany zvolen devětatřicetiletý poslanec Bjarni Benediktsson, poté co dosavadní předseda Haarde oznámil, že on sám nebude ze zdravotních důvodů usilovat o znovuzvolení do předsednické funkce.

telka neoliberálních politik, nedokázal ve výraznější míře narušit kontinuitu teritoriálního rozložení volební podpory islandských stran. Výsledek voleb 2009 znovu potvrdil přetrvávající důležitost urbánně-rurální tenze a z ní vycházející mobilizační potenciál jednotlivých stran, s jedinou výjimkou představovanou konzervativci, jejichž výrazný propad se odrazil i v narušení rozložení regionální podpory strany.

Historický úspěch stran levicového spektra islandské politiky, umožňující S a VG poprvé v historii ostrova vytvořit většinový levicový koaliční kabinet, za jehož cíl strany stanovily vybudování skandinávského modelu sociálního státu, na jedné straně nabízí islandské levici potenciál transformace islandské společnosti, ale na druhé straně naplnění tohoto cíle bude velice obtížné vzhledem k ekonomickým problémům země. Výrazný faktor ztěžující spolupráci obou stran představuje otázka přistoupení Islandu k EU, na níž se S a VG nedokázaly sjednotit ani v průběhu koaličních vyjednávání a ponechání tohoto problému bez nalezení jednoznačné shody představuje faktor ohrožující budoucí stabilitu kabinetu.

Z hlediska budoucího vývoje se jako nejdůležitější jeví otázka, zda se v případě SF jedná pouze o dočasný propad voličské přízně, který se straně podaří zvrátit a znovu stanout na pozici dominující formace islandského systému politických stran, nebo dlouhodobější trend směřující k trvalejší restrukturalizaci celého stranického systému, v rámci něhož budou o vítězství ve volbách soupeřit tři strany.

Další otázku vzbuzuje budoucnost BH, jež dokázalo během necelých tří měsíců získat podporu více než sedmi procent voličů. V případě, že by BH neobhájilo v dalších volbách parlamentní zastoupení a v systému zůstaly zastoupeny pouze čtyři strany, mohla by evoluce islandského stranického systému směřovat k proměně logiky dosavadního fungování stranického systému směrem k dvoublokové soutěži mezi pravici reprezentovanou SF a FSF a na levici stojícími S a VG. Na druhé straně na Islandu nikdy nehrála sociálně-ekonomická pravolevá osa zcela klíčovou roli, islandská koaliční praxe je charakteristická možností uzavírat koalice i mezi ideologicky poměrně vzdálenými formacemi, což spolu s postavením S a FSF blízko středu politického spektra a naopak shodě ideologicky nejvzdálenějších islandských subjektů pravicové SF a radikálně levicového VG v otázce odmítnutí islandského členství v EU, ukazuje, že představa modifikace islandské soutěže na dvoublokovou soutěž pravice vs. levice, představuje pouze jednu, z široké palety možných kombinací, jíž se politika v ostrovním ministátu může v budoucnu ubírat.

Seznam použitých zkratek

- BH Občanské hnutí (Borgarahreyfingin)
- FF Liberální strana (Frjálslyndi flokkurinn)
- FSF Pokroková strana (Framsóknarflokkurinn)
- IH Islandské hnutí – živoucí země (Íslandshreyfingin – lifandi land)
- LH Demokratické hnutí (Lýðræðishreyfingin)
- S Spojenectví (Samfylkingin)
- SF Strana nezávislosti (Sjálfstæðisflokkurinn)
- VG Levicové hnutí – zelená alternativa (Vinstrihreyfingin – grænt framboð)

Seznam použité literatury

- Act Concerning Parliamentary Elections to the Althing*, č. 24, May 16th 2000. [on-line]. Dostupné na <http://eng.domsmalaraduneyti.is/laws-and-regulations/nr/6713>.
- Capacent Gallup (2009): *Fréttatilkynning – fylgi*. 22. apríl 2009. Reykjavík: Capacent [on-line]. Dostupné na <http://www.mbl.is/media/14/1414.pdf>.
- Hagstofa Íslands (2004): *Alþingiskosningar*. 10. maí 2003. Reykjavík: Hagstofa Íslands [on-line]. Dostupné na <http://www.statice.is/lisalib/getfile.aspx?ItemID=971>.
- Hagstofa Íslands (2009): *Landsframléiðslan 2008*. Reykjavík: Hagstofa Íslands [on-line]. Dostupné na <http://www.statice.is/lisalib/getfile.aspx?ItemID=9276>.
- HARDARSON, ÓLAFUR, TH. (2002): The Icelandic Electoral System 1844–1999. In GROFMAN, B., LIJPHART, A. (eds.). *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries*. New York: Agathon Press, s. 101–166.
- HARDARSON, Ó. TH., KRISTINSSON, G. H. (2001): The 1999 Parliamentary Election in Iceland. *Electoral Studies*, sv. 20, č. 2, s. 305–339.
- HARDARSON, Ó. TH., KRISTINSSON, G. H. (2004): Iceland. *European Journal of Political Research*, sv. 43, č. 7–8, s. 1024–1029.
- HARDARSON, Ó. TH., KRISTINSSON, G. H. (2008): The parliamentary election in Iceland, May 2007. *Electoral Studies*, sv. 27, č. 2, s. 373–377.
- KOPEČEK, L. (2003): Politika v ministátu: islandský stranický a politický systém ve 20. století. *Politologická revue*, roč. 9, č. 2, s. 116–137.
- Kosning.is. [on-line]. Dostupné na <http://www.kosning.is/>.
- MAŠKARINEC, P. (2007): Parlamentní volby na Islandu – květen 2007. *Evropská volební studia*, roč. 2, č. 2, s. 194–210. [on-line]. Dostupné na http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/004/EVS_02_02.pdf.
- TERRANOVA, F. (2005): Iceland. In SZAJKOWSKI, B. *Political Parties of the World*. London: John Harper Publishing, s. 288–291.

Přílohy

Tabulka 2: Výsledky voleb do Altingu v letech 2003–2009 v jednotlivých volebních obvodech (procento hlasů/mandáty – strany, které získaly parlamentní zastoupení; v závorce je uveden počet vyrovnávacích mandátů získaných danou politickou stranou)

2003										
Volební obvod/Strana	SF		S		VG		FSF		FF	
Norðvesturkjördæmi	29,57	3	23,23	2	10,62	1	21,68	2	14,25	2 (1)
Norðausturkjördæmi	23,53	2	23,35	2	14,13	2 (1)	32,77	4	5,64	0
Suðurkjördæmi	29,19	3	29,67	4 (1)	4,66	0	23,71	2	8,74	1
Suðvesturkjördæmi	38,42	5 (1)	32,75	4	6,24	0	14,91	1	6,75	1 (1)
Reykjavíkurrkjördæmi suður	38,03	5 (1)	33,3	4 (1)	9,32	1	11,34	1	6,64	0
Reykjavíkurrkjördæmi norður	35,5	4 (1)	36,27	4	9,79	1	11,62	2 (1)	5,54	0
Celkem	33,68	22 (3)	30,95	20 (2)	8,81	5 (1)	17,73	12 (1)	7,38	4 (2)
2007										
Volební obvod/Strana	SF		S		VG		FSF		FF	
Norðvesturkjördæmi	29,05	3	21,19	2	15,95	1	18,79	1	13,59	2 (1)
Norðausturkjördæmi	27,99	3	20,77	2	19,56	2	24,57	3 (1)	5,91	0
Suðurkjördæmi	35,97	4	26,76	2	9,85	1	18,72	2	6,99	1 (1)
Suðvesturkjördæmi	42,64	6 (1)	28,37	4 (1)	11,55	1	7,18	1	6,74	0
Reykjavíkurrkjördæmi suður	39,23	5	29	3	14,35	2 (1)	5,9	0	6,76	1 (1)
Reykjavíkurrkjördæmi norður	36,41	4	29,24	5 (2)	16,92	2	6,24	0	6,32	0
Celkem	36,65	25 (1)	26,76	18 (3)	14,35	9 (1)	11,72	7 (1)	7,26	4 (3)
2009										
Volební obvod/Strana	SF		S		VG		FSF		BH	
Norðvesturkjördæmi	22,93	2	22,73	2	22,82	3 (1)	22,53	2	3,33	0
Norðausturkjördæmi	17,46	2	22,73	3 (1)	29,69	3	25,27	2	2,95	0
Suðurkjördæmi	26,23	3	27,97	3	17,11	1	19,99	2	5,12	1 (1)
Suðvesturkjördæmi	27,64	4 (1)	32,17	4 (1)	17,4	2	11,55	1	9,09	1
Reykjavíkurrkjördæmi suður	23,18	3 (1)	32,94	4 (1)	22,89	2	9,7	1	8,68	1
Reykjavíkurrkjördæmi norður	21,38	2	32,94	4 (1)	24,01	3 (1)	9,61	1	9,56	1
Celkem	23,7	16 (2)	29,79	20 (4)	21,68	14 (2)	14,8	9 (0)	7,22	(4) 1

Zdroj: Kosning.is.